Eduskunnan lakivaliokunnalle

U 44/2023 vp jatkokirjelmä
20.5.2024

Rikosuhripäivystyksen lausunto valtioneuvoston jatkokirjelmästä koskien uhridirektiivin muuttamista

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle Euroopan komission ehdotuksesta uhridirektiivin muuttamiseksi.

Rikosuhripäivystys on antanut asiassa lakivaliokunnalle ensimmäisen lausuntonsa 22.9.23 eikä toista siinä annettuja näkemyksiä direktiivin muuttamisen merkityksestä. Keskitymme tässä lausunnossa jatkokirjelmässä annettuihin tietoihin neuvotteluiden etenemisestä sekä uhrien aseman käytännön kehittämiseen.

Uhrien tiedonsaanti ja rikosten ilmoittaminen

Uusi 3 a artikla tukipuhelimesta

Rikosuhripäivystys pitää valitettavana sitä, että puhelinpalvelun kielivalikoimat on rajattu vain maan virallisiin kieliin. Suomessa jo englannin kielen lisääminen palveluvalikkoon parantaisi merkittävällä tavalla vieraskielisten uhrien asemaa. Englanninkielinen puhelinpalvelu voitaisiin toteuttaa tarjoamalla palvelua englanniksi rajoitetummin esimerkiksi vain tiettyinä kellonaikoina, mikä vähentäisi palveluun tarvittavia lisäresursseja.

RIKUn palvelut on uhridirektiivin mukaisesti tarkoitettu kaikille uhreille kielestä riippumatta ja palveluissa käytetään tarvittaessa tulkkeja. Viime vuonna vieraskielisten asiakkaiden määrä oli 2440 ja heistä englannin kieltä käytti 1110 (kaikkien asiakkaiden määrä eri palveluissa oli 31 500). 116 006 -puhelinpalvelua ei tällä hetkellä markkinoida asiakkaille englanniksi, koska emme voi taata, että päivystävä työntekijä tai vapaaehtoinen pystyy palvelemaan englanniksi. Uskomme, että palvelua markkinoimalla voitaisiin kuitenkin tavoittaa selvästi nykyistä enemmän englannin kieltä osaavia asiakkaita.

Uusi 5 a artikla

Rikosuhripäivystys pitää artiklan 5 kohdan poistamista huonona ratkaisuna niiden ulkomaalaisten uhrien kannalta, jotka pelkäävät maasta poistamista, jos he ilmoittavat rikoksesta. Ei ole harvinaista, että väkivallan tekijä uhkaa parisuhdeväkivallan uhrina olevaa puolisoaan oleskeluluvan menettämisellä. Tai että ihmiskauppatilanteissa tekijä pelottelee uhria maasta poistamisella, jos hän ilmoittaa rikoksesta poliisille. Mikäli asia ei etene direktiivin kautta, tulisi käytännön työssä Suomessa etsiä ratkaisuja jonkinlaisten palomuurikäytäntöjen toteuttamiseksi. Tämä vähentää piilorikollisuutta, lisää uhrien oikeuksia ja tekijän saattamista vastuuseen.

Uhrien pääsy tuen piiriin

9 artiklan muutokset

9 artiklassa oleva uhrien oikeus maksuttomaan psykologiseen tukeen on erittäin tärkeä asia uhrien selviytymisen ja normaaliin elämään palautumisen kannalta. RIKU ei ole pitänyt olennaisena sitä, miten psykologinen tuki käytännössä järjestetään. Pääasia on se, että tätä tukea on tarjolla koko Suomessa riittävästi, uhrien tarpeiden mukaisesti, ja että käytännöt psykologisen tuen tarpeen arvioimiseksi ovat selkeitä.

Uusi 9 a artikla

U-kirjelmässä todetaan, että tätä kohtaa on joustavoitettu siten, että palveluita ei tarvitsisi tarjota samoissa tiloissa. RIKU toteaa, että riittävät ja kokonaisvaltaiset palvelut lapsiuhreille ovat erittäin tärkeitä, eikä tila-asia ole tässä ratkaiseva kysymys. On kuitenkin tärkeää, että lapsiuhrien palveluita kehitetään nykyisestä ja että Barnahus-järjestelmä saadaan Suomessa toimintaan kattavasti koko maan osalta.

Uhrien erityiset tuki- ja suojelutarpeet

22 artiklan muuttaminen

RIKU pitää 22 artiklan muuttamista erittäin tärkeänä osana direktiivin parantamista. Uhrin yksilöllisten tuki- ja suojelutarpeiden selvittäminen edellyttää sitä, että uhrien tarpeisiin on käytännössä tarjolla riittävästi sellaisia toimenpiteitä, jotka selvittämisen perusteella arvioidaan tarpeellisiksi. Tukipalveluiden osalta tämä tarkoittaa riittävän kattavia uhrien tukipalveluita, joihin poliisi voi uhrin ohjata sekä hyviä yhteistyörakenteita viranomaisten ja tukipalveluiden toteuttajien välillä.

Poliisin ohjeistuksissa on viime vuosina korostettu uhrin ohjaamista tukipalveluihin ja yhteistyötä tukipalveluiden kanssa. Rikosuhripäivystys on tehnyt hyvää yhteistyötä Poliisihallituksen ja poliisilaitosten kanssa ohjausten kehittämiseksi. Ohjausten määrät ovatkin nousseet merkittävästi, vaikka alueellisia eroja poliisiohjauksissa edelleen esiintyy.

Tätä tärkeää yhteistyötä tulee jatkaa, koska uhrin ohjaaminen tukipalveluihin parantaa sekä uhrin asemaa että helpottaa viranomaisten työtä, kun moni asia hoituu tukipalvelussa, eikä uhrin tarvitse selvittää asioita suoraan viranomaiselta. Ohjausjärjestelmän toimivuus edellyttää myös sitä, että tarjolla on riittävästi laadukkaita tukipalveluita maantieteellisesti kattavasti. Tätä taustaa varten nyt esitetyt merkittävät leikkaukset uhrien tukipalveluiden rahoitukseen oikeusministeriön avustusmomentilta ovat hyvin huolestuttavia (lisätietoja RIKUn tiedotteessa 30.4.24: www.riku.fi/rikoksen-uhrien-tukipalveluiden-rahoitus-on-uhattuna/).

U-kirjelmän perusteella on vaikea arvioida, mitä muutoksia tekstiin on tarkalleen ottaen tehty. Se, että artikla edellyttäisi edelleen rikoksentekijästä aiheutuvan riskin huomioimista, on tärkeä asia, koska rikoksen tekijän suunnalta tulevan riskin arvioinnin puuttuminen suojelutarpeen arvioinnista on nykyisen arviointijärjestelmän keskeisiä puutteita. Tältäkin osin on kuitenkin tärkeää huomioida se, että suojelun onnistuminen edellyttää toimivia järjestelmiä uhrien suojelemiseksi käytännössä silloin, kun rikoksen tekijän arvioidaan aiheuttavan väkivallan tai muun vastaavan riskin (artikla 23, kohta 4).

23 artiklan uusi 4 kohta

Tämä direktiiviin tehtävä muutos on RIKUn kokemuksen mukaan erityisen merkityksellinen uhrien fyysisen suojelun vahvistamiseksi, koska direktiivin mukaiset suojelutoimet rajoittuvat tällä hetkellä kuulusteluun ja oikeudenkäyntiin liittyviin toimenpiteisiin, kuten esimerkiksi sermin käyttö oikeudenkäynnissä.

U-kirjelmän mukaan kohdassa tarkoitettuihin toimenpiteisiin on sisällytetty myös muiden kuin lainvalvontaviranomaisten tarjoama fyysinen suojelu. RIKU ei sinänsä pidä tätä ongelmallisena, mikäli suojelu on riittävän tehokasta. Lähestymiskieltojärjestelmä itsessään ei ole riittävä vakavan väkivallan uhan tilanteissa. Suomessa tulisi myös MARAK-järjestelmää vahvistaa ja käytössä tulisi olla riittävästi sellaisia salaisia turvakoteja tai -asuntoja, joihin suojeltava henkilö voidaan uhkatilanteissa turvallisesti sijoittaa.

Myös todistajansuojeluohjelmaa voisi käyttää laajemmin silloin, kun kyseessä on vakavan uhan alla oleva rikoksen uhri. RIKUlla ei ole juurikaan tietoa siitä, miten todistajansuojelu Suomessa käytännössä toimii ja miten paljon sitä tosiasiallisesti käytetään. Todistajansuojeluohjelmasta annetussa laissa (88/2015) säädetään kuitenkin myös uudelle paikkakunnalle sijoittamista ”lievemmistä toimenpiteistä”, kuten asunnon järjestäminen ja turvalaitteiden sijoittaminen suojattavan kotiin. Näitä voitaisiin käyttää laajemmin ja tehokkaammin, kun kyseessä on vakavan uhan alla oleva rikoksen uhri.

Osallistuminen rikosprosessiin ja tehokkaat oikeussuojakeinot

10 a artikla

RIKU pitää uhrien oikeuksien kannalta erittäin tärkeänä sitä, että tukea on tarjolla myös tuomioistuimissa. Käytännön työssämme olemme usein nähneet, että oikeudenkäyntiin tulee asianomistajia, joilla ei ole tietoa oikeuksistaan tai siitä, miten oikeudenkäynti etenee. Siksi onkin tärkeää, että uhrit ohjataan tukipalveluihin mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja tietoa tukipalveluista on tarjolla kattavasti ja koko prosessin ajan.

Koska kaikki eivät kuitenkaan saa tietoa ja tukea ennen oikeudenkäyntiä, on sitä oltava tarjolla myös tuomioistuimissa. RIKU on aiemmin tuonut esille, että tällainen tukitoiminta voitaisiin toteuttaa vapaaehtoisten toteuttamana joko säännöllisinä päivystyksinä (vilkkaimmat tuomioistuimet) tai erikseen sovittuina aikoina. Jälkimmäinen tarkoittaa sitä, että vapaaehtoiset tulevat tuomioistuimiin etukäteen sovitusti silloin, kun tuomioistuin ilmoittaa RIKUun, että tiettynä ajankohtana käsittelyssä on rikosasia, jossa on asianomistaj(i)a tai esimerkiksi henkirikoksen uhrin läheisiä. RIKUn kattavaa, valtakunnallista vapaaehtoisjärjestelmää voitaisiin kehittää tätä tarkoitusta varten, mutta se edellyttää lisäresurssia toiminnalle. Tätäkin taustaa varten nyt esitetyt leikkaukset RIKUn rahoitukseen ovat hyvin lyhytnäköisiltä.

Lopuksi

Rikosuhripäivystys esittää vakavan huolensa siitä, että samalla kun nyt esillä olevat uhridirektiivin parannukset laajentavat uhrien oikeuksia tukeen ja suojeluun, ollaan Suomessa tekemässä merkittäviä leikkauksia uhrien tukipalveluiden – myös Rikosuhripäivystyksen – rahoitukseen. Direktiivi näyttää tuovan RIKUn kaltaiselle yleisten tukipalveluiden tuottajalle lisätehtäviä, mitä taustaa vasten toimintaan tulevina vuosina kohdistuvat leikkaukset tuntuvat hyvin lyhytnäköisiltä.

RIKUn asiakasmäärät ovat kasvaneet vuosi vuodelta, ja Suomi on tällä tavalla pystynyt toteuttamaan hyvin uhridirektiivin 8 artiklan edellyttämää oikeutta käyttää uhrien tukipalveluja. Nyt tämä kehitys ollaan kääntämässä toiseen suuntaan, mitä pidämme rikoksen uhrien kannalta erittäin valitettavana.

Leena-Kaisa Åberg
toiminnanjohtaja
Rikosuhripäivystys